

Min vänstra fot

En filmhandledning
utgiven av Film & Publik, Svenska Filminstitutet
Text: Marja Seilola

Åldersrekommendation: Gymnasiet

Min vänstra fot är en sammansatt berättelse som behandlar stora ämnen. Den beskriver hur en fattig arbetarfamilj ställer upp för ett av barnen som föds gravt handikappad. Samtidigt gestaltar historien den oerhörda inre kamp mot ensamhet, isolering och depression som barnet självt genomgår innan han når vuxen ålder, blir en erkänd författare och gifter sig med den kvinna han älskar.

I denna filmhandledning betraktas Christys liv dels från familjens synvinkel, men också från Christys egen. Ett ganska stort utrymme har lämnats för jämförelser mellan Christy Browns bok (utkom 1954) och Jim Sheridans film (1989) eftersom boken är intressant och läsning av den ger insikter i vilka möjligheter och problem som kan finnas i "översättandet" av en bok till film.

Filmens handling

Min vänstra fot bygger på författaren och konstnären Christy Browns självbiografiska roman med samma namn. Filmen börjar med en ramberättelse om en välgörenhetsgala som Christy med sin mamma och sina syskon deltar i. Året är 1959, Christy är 27 år och hans bok har kommit ut fem år tidigare. I festlokalens biblioteksrum, med sällskap av sjuksköterskan Mary Carr, väntar han på sin tur att framträda inför gästerna. Han ber då Mary att läsa ur självbiografien. I och med att Mary öppnar boken flyttas berättelsen tillbaka i tiden till Christys födelseår 1932.

Christy föds i Dublin som ett av de mittersta barnen i en stor barnaskara till muraren Paddy Brown och hans hustru. På grund av en hjärnskada vid födseln blir han svårt handikappad. Han kan varken tala eller sitta utan stöd på många år, han har spastiska ryckningar, och den enda kroppsdel han lär sig att behärska är den vänstra foten. Mamman är övertygad om att Christy kommer att utvecklas och ser till att han verkligen tar del av familjens liv. Han tas med överallt av mamman och syskonen, dragen i en gammal tråkärta.

Som regel sitter Christy också med när de andra barnen gör läxor, och en dag överraskar han familjen: med sin vänstra fot lyckas han greppa en krita från golvet och skriva, först bokstaven A och sedan ordet MOTHER. Från och med den dagen kommer Christys utveckling i ett nytt skede. Han blir bättre förstådd och mer aktiv i sina syskons sällskap.

I samband med anskaffandet av en rullstol kommer mamman i kontakt med terapeuten Eileen Cole som vill ta emot Christy på sin klinik för handikappade barn. Christy börjar i terapin men känner sig dålig till mods på grund av sin ålder och vägrar att fortsätta. Eileen är intresserad av honom att hon erbjuder sig att träna hans tal och rörelser hemma. Hon

uppmuntrar Christy i hans målande och arrangerar en utställning av hans tavlor. De två hittar också ett gemensamt intresse i litteraturen och Christy blir djupt förälskad i Eileen. När hon sedan berättar att hon ska gifta sig med galleriägaren Peter blir Christys besvikelse outhärdlig. Han gör ett misslyckat självmordsförsök och hamnar i en svår depression. För att få honom att måla igen bygger familjen på mammans initiativ ett eget rum åt honom.

Efter att pappan plötsligt dött bestämmer sig Christy för att skriva sin självbiografi och ber en av de yngre bröderna om hjälp. I biblioteksrummet på välgörenhetsgalan läser Mary ut boken. Christy övertalar henne att gå ut med honom efter tillställningen och de åker tillsammans upp på en kulle utanför Dublin och skålar i champagne. Filmen slutar med texten: Christy Brown och Mary Carr gifte sig den 5 oktober 1972.

Familjen

Både boken och filmen beskriver mamman som en oerhört stark kvinna. Även om läkare, släkt och vänner, snart sagt hela omgivningen tycker att Christy är ett hopplöst fall, bestämmer hon att han ska vara en likvärdig familjemedlem. Hon ska ge detta barn alla möjligheter som står i hennes makt att ordna. Hon pratar med Christy och läser för honom fast hon inte får något gensvar från honom på fem år. Det enda hon har att stödja sig på är hennes egen tro på att Christy kommer att utvecklas.

När det föds nya barn i huset får de äldre syskonen ta på sig mycket ansvar både för sig själva och för de yngre. Det är också självklart att Christy ska vara med i syskonens lekar. I den egna familjen är det ingen som tycker synd om honom, utan alla skojar och grälar med honom precis som med varandra. Det ligger nära till hands att de andra barnen kan vara avundsjuka på Christy som tar så mycket av mammans tid och tankar i anspråk. Familjen får ju även annars försaka mycket för att Christy ska få en rullstol och ett eget rum. Det finns några tecken på bitterhet från syskonen, men mamman genomför bestämt en hedersregel: Var och en får det han behöver och var en och en ger det han förmår.

* Browns är en trångbodd storfamilj med ansträngd ekonomi. Beskriv hur detta syns i filmen. Tänk på utrymmen, mathållning, värme och ljus. Ge exempel på scener och repliker där detta blir märkbart. Tänk på vilka uppoffringar som krävs av de andra syskonen.

* Beskriv Christys mamma till utseende och karaktär. Vilka är hennes mest betydande egenskaper? Vilka medel använder

hon för att lugna ner sin man? Hur agerar hon för att få sin vilja igenom? Ge exempel på scener.

* Mitt i det hårda vardagskampandet finns det några ögonblick av triumf för hela familjen: Christy skriver MOTHER för första gången; vernissage på Christys utställning; arvodet på 800 pund för boken; välgörenhetsgalan. Tänk på hur mamman betar sig vid dessa tillfällen och hur det speglar hennes attityd till det arbete hon har gjort för Christy.

* Mamman har föresatt sig att ge Christy möjligheter till ett fullvärdigt liv. Efter Christys självmordsförsök talar hon med honom och säger bl a: "Även om du har gett upp så har inte jag gjort det." Och "-Du har krossat mitt hjärta, Christy Brown. Ibland tror jag att du är mitt hjärta. Jag hade gärna bytt mina ben mot dina". Sedan sätter hon igång att bygga ett rum åt Christy. Detta är en viktig vändpunkt i filmen. Diskutera vilken insikt Christy får genom mammans ord och agerande. Vad betyder detta för deras relation?

* Vad kan tänkas att Christys mamma har fått för egen del genom sin kamp för Christys?

* Beskriv Christys pappa. Ge exempel på scener där hans häftiga humör träder fram. Ge också exempel på andra sidor av hans personlighet. Vad har han för förhållande till sina barn?

* Trots att föräldrarna är mycket olika har de en sorts gemenskap. Hur syns det i filmen att de respekterar varandra?

* Christy har en relation av givande och tagande med sina syskon. Ge exempel på där bröderna har glädje av Christy och tvärtom. Tänk också på den scen där pappan skriker åt och hotar att kasta ut Sheila hemifrån för att hon är med barn. Christy är beredd att slå sin far men Sheila lugnar ner honom. Hon ber Christy att ta hand om mamma när hon själv har flyttat. På vilket sätt tror ni att Christy kunde vara stöd åt sin mamma?

* Det finns några personer i filmen, t ex flickan Rachel, granntanten och mannen på puben, som får illustrera omgivningens attityder mot familjen Brown och Christy. Diskutera replikerna: "-Han är ett hemskt kors att bära", "-Stackars lilla olycka", "-Hon är kär i en krympling" och "-Jag slåss inte med krymplingar" och hur de upplevs av Christy.

Christy

Vi kan bara gissa hur Christy kände sig de första åren av sitt liv då han varken kunde sitta, äta själv eller göra sig förstörd på något sätt. Fem år som fånge i sin egen kropp skulle kunna passivisera en människa totalt, men i hans fall var behovet av att kommunicera så stort att han hittade ett sätt; att skriva med vänsterfoten. I filmen skildras detta tillstånd av isolering genom två händelser: I den ena larmar Christy granntanten att ringa efter ambulans till mamman som ramlat i trappan; i den andra löser han ett matematiskt problem: vad är 25% av en fjärdedel. I båda fallen förstår vi som ser filmen att han agerar medvetet, medan hans omgivning missar poängen och vi kan uppleva hur han måste ha blivit fruktansvärt frustrerad många gånger.

Efter att han lärt sig att använda vänstra foten för att skriva och dessutom utvecklat något slags ofärdigt talspråk som åt-

minstone familjen förstår någorlunda börjar en mer harmonisk period av hans liv. Han tas med ut i kärran och hemma kan han läsa, skriva och måla. Han visar sig också vara mera klipsk än sina bröder och planerar t ex kolstölden som bröderna genomför med framgång.

Med ungdomsåren kommer de svåra känslorna. Det är då han på allvar inser att han är annorlunda och aldrig kommer att bli som andra. Hans äldre syskon skaffar sig pojk- och flickvänner medan hans egna förälskelser slutar med besvikelse. Precis som alla andra unga människor vill han bli älskad av någon utanför sin egen familj, inte av medlidande och inte för att han är duktig, utan "på riktigt" - för sin egen skull. Delvis för att bearbeta dessa känslor målar han intensivt sina bilder, men också för att Eileen är intresserad av dem. Han erövrar måleriet som sin första konstnärliga uttrycksform, men efter den stora besvikelsen vill han inte måla mer. Det är inte förrän efter denna svåra tid, vid 18 års ålder, som han inser att han vill skriva på allvar. Han börjar på sin egen livshistora; Min vänstra fot.

* Fundera på Christys person. Vad är det för egenskaper som hjälper honom att utvecklas och senare även bli författare? Vilka erfarenheter kan tänkas ha förstärkt hans empatiförmåga och behov av att skriva?

* Vilka löften ger mamman till Christy som på något sätt håller uppe hoppet om ett bättre liv?

* Ge exempel på tillfällen då Christy får känna av att han är en börda för sin omgivning.

* Var märks det att Christy har sinne för humor?

* I puberteten blir nästan alla människor olyckligt kära någon gång. Vad är det som gör att Christys besvikelser känns grymmare än om en människa utan handikapp hade upplevt samma sak?

* Tänk på restaurangscenen och fundera på vad som gör Christy mest arg. Borde Eileen agerat på annat sätt?

* Browns är en arbetarfamilj som inte utövar några konstnärliga aktiviteter. Hur kommer det sig att Christy fattar intresse för både klassisk musik, konst och skrivande? Tror ni att det skulle ha varit lika tillåtet och möjligt för hans syskon att hålla på med konst? Hade de kanske inte samma behov?

* När Christy träffar Mary Carr vid välgörenhetsgalan är han angelägen om att hon ska läsa hans bok. Varför är det särskilt viktigt för honom att Mary tycker att hans bok har ett eget litterärt värde, att den inte bara är en gripande historia? Vilka drag hos Christy tror ni tilltalar Mary?

* Diskutera betydelsen av Christys ord som uppläses av festtalaren: "Det vore fel att säga att jag inte längre är ensam. Jag kan formulera mig i ord och förstås över hela världen. Det är något vi alla önskar - vare sig vi är krymplingar eller ej. Som alla andra är jag ofta smärtsamt medveten om min ensamhet, även bland många människor. Ofta förlorar jag hoppet om att kunna kommunicera med dem. Ensamheten är inte bara den isolering som varje konstnär upplever när han skapar. Den är som ett svart moln som oväntat sänker sig över mig. Den avskär mig från andra. En slag dövstumhet."

Bok och film

Christy Browns bok och Jim Sheridans film är ett ovanligt givande underlag om man vill studera hur två olika konstformer; bok och film, kan berätta samma historia på var sitt sätt. Boken, som består av 16 korta kapitel, är skriven i lättillgänglig, saklig stil och förmedlar mycket av Christys känslor och tankar under olika skeden i hans liv. I boken beskriver han också närmare vilket oerhört arbete som krävdes innan texten var färdig att tryckas. I filmen återges något av hans tankar upplästa av talaren vid välgörenhetsgalan, annars har filmaren försökt att gestalta Christys liv och känslor med bild och ljud. Filmen följer bokens andemening i det mesta, men t ex pappan gestaltas i boken mindre negativt och övningskliniken för handikappade barn får en mera utförlig och positiv beskrivning.

Läs gärna boken och fundera på följande:

* Många enstaka händelser i boken är utbytta mot andra i filmen. Ge exempel på dem och fundera varför filmaren valt dessa händelser istället.

* Studera filmens berättarstruktur. Varför har filmaren valt att börja med en ramberättelse? Hur har han löst övergångarna mellan ramberättelsen och den "riktiga" berättelsen?

* Det centrala temat i berättelsen är att vara annorlunda, att vara isolerad. På vilket sätt behandlar boken detta tema på ett bredare sätt än filmen?

Om handikapp i film

I november 1992 ordnades i Stockholm ett evenemang som kallades Filmfest om handikapp. I tre dagar hölls föredrag, diskuterades och visades film, bl a klassikern Ringaren i Notre Dame från 1939. Juryn, som hade utarbetat filmprogrammet för festivalen, definierade en bra handikappfilm såhär: "Den ska skildra människor med funktionshinder på ett verklighetstroget och äkta sätt. Den ska ge publiken förståelse och insikt kombinerad med en god filmupplevelse." Utifrån dessa kriterier visades sex filmer under festivalen. Min vänstra fot (som röstades fram till bästa film av publiken) var en av dem. De övriga filmerna var:

Bortom alla ord. Regi: Randa Haines, USA 1986.
Hör upp, blindstyre! Regi: Arthur Hiller, USA. 1989
Rain man. Regi: Barry Levinson. USA. 1988.
Rätten till ett liv. Regi: Gil Breal. Australien. 1984.
Smärtgränsen. Regi: Agneta Elers-Jarleman. Sverige. 1983.

Initiativtagarna till filmfesten, Marie Engberg och Lis Kløve från Handikappinstitutet, tyckte att detta var ett bra sätt att få igång en debatt kring handikappfrågor. De handikappades situation i samhället beror ofta just på omgivningens attityder. Genom en konstnärlig filmupplevelse kan man skaffa sig kunskap om handikapp och förståelse för olika handikappa-

des situation och behov. För en handikappad kan en livsbejakande film ge styrka och medvetenhet om sig själv och därigenom ges möjligheter att utvecklas och gå vidare som individ.

Sedan är det inte alltid så lätt att dra gränser mellan de bra filmerna och de spekulativa, alltså de filmer som egentligen inte skildrar den handikappade människan utan bara utnyttjar handikappet som ett dramaturgiskt grepp.

Leif Furhammar, professor i filmvetenskap, har skrivit en läsvärd artikel om handikapp i film; Lyten i våra hjärtan (Dagens Nyheter 2 feb 1993) där han ger en kort filmhistorisk översikt och redogör för de vanligaste klichéerna i handikappfilmer.

Mer information om festivalen samt handikappfrågor lämnas av:

DHR, De handikappades riksförbund
Katrinebergsvägen 6, 5tr.
117 43 Stockholm
08-18 91 00

Handikappinstitutet
Box 510
162 15 Vällingby
08-620 17 00

Statens handikappråd
Box 7779
103 96 Stockholm
08-787 73 29

Produktionsuppgifter

Originaltitel: My left foot
Regi: Jim Sheridan
Manus: Jim Sheridan, Shane Connaughton efter boken av Christy Brown
Foto: Jack Conroy
Musik: Elmer Bernstein
England 1989.
Längd: 104 minuter
Tillåten från 11 år

I rollerna:

Christy Brown - Daniel Day-Lewis
Mr Brown - Ray McAnally
Mrs Brown - Brenda Fricker
Eileen Cole - Fiona Shaw
Christy som ung - Hugh O'Connor
Peter - Adrian Dunbar
Mary Carr - Ruth McCabe

Distribution

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm
Tel: 08-665 11 11, Fax: 08- 661 18 20

Filmhandledningar ges ut av Svenska Filminstitutet, Film & Publik, Box 27 126, 102 52 Stockholm.
De publiceras i tidskriften Zoom. Filmhandledningar kan beställas mot porto- och exp.avgift.
Till vissa filmhandledningar finns en studiekassett med utdrag ur filmen (150 kr inkl moms + porto).
www.sfi.se/skolbio